

recerca

Els estudis sobre l'agricultura al nostre terme sempre han estat presents al Butlletí. Aquest cop, Ricard Cañellas, col·laborador nostre, ens apropa a l'agricultura alcoverenca del 1816. El treball de Cañellas, llicenciat en Geografia i Història, se centra en l'any 1816, un any de postguerra, un cop ha finalitzat la del Francès. Les d'ades són prou interessants, ja que han estat tretes del Llibre de Repartiment del Reial Cadastre del 1816. Gràcies a la utilització d'aquesta font l'historiador pretén aconseguir una aproximació a la riquesa agrícola del terme, valorar els rendiments d'aquestes terres, veure com estava distribuïda aquesta riquesa. L'autor d'aquest interessant treball repassa les terres conreades, les no conreades, els propietaris, l'aportació fiscal de l'agricultura. Tot plegat amb un sol objectiu, saber i donar a conèixer la situació del sector primari alcoverenc l'any 1816, un any força dur ja que ha finalitzat una guerra, la del Francès.

L'Agricultura d'Alcover del 1816

INTRODUCCIÓ

En el present treball es pretén presentar una aproximació i inventari de l'agricultura alcoverenca en l'any 1816, un any de postguerra, a partir del Llibre de Repartiment del Reial Catastre de 1816, una font que permet aconseguir diferents objectius:

- Una aproximació a la riquesa agrícola del terme (extensió, distribució de conreus, importància de cada conreu).
- Una valoració dels seus rendiments, segons les mesures de l'any estudiat.
- Una aproximació a la propietat de la terra i a la seva parcel·lació.

Abans d'endinsar-me en el desenvolupament del present treball, crec que és convenient ressaltar una sèrie d'aspectes metodològics:

- Quan tracto el tema de la parcel·lació, és necessari fer la divisió entre la petita, mitjana i la gran parcel·la. Divisió realment difícil, però he considerat que la millor separació depèn del conreu de que es tracti. Pel que fa als conreus de regadiu i els horts, la petita propietat són les parcel·les menors d'un jornal del país, la propietat mitjana són les compreses entre 1 i 5; i les grans propietats, les superiors a 5 jornals del país. En canvi, a la resta de conreus la separació que he fet és la següent: la petita propietat comprèn les parcel·les inferiors a 2 jornals del país, la propietat mitjana les parcel·les entre 2 i 10, i la gran propietat les superiors a 10 jornals del país. La raó és que el primer grup té un rendiment i una productivitat superiors als conreus del segon grup.

- Generalment, al llarg del present treball, he preferit mantenir les unitats de superfície qu s'utilitzen al catastre treballat, jornals del país. Però per a una millor interpretació de les dades, entre parèntesis en alguna ocasió hi ha la seva plasmació en les unitats actuals, tenint en compte que un jornal del país representa 40 àrees amb 65 centiàrees.

- En l'apartat de l'aportació fiscal de cada conreu del sistema monetari del moment, és a dir, lliures catalanes, sous i diners. Però en més d'una ocasió al costat d'aquest sistema hi haurà la seva equivalència en el sistema monetari actual, tenint en compte que una lliura catalana representa 2,70 pessetes, un sou 0,113 pessetes i un diner 0,0111 pessetes.

TERRES CONREADES

L'activitat econòmica predominant a Alcover l'any 1816 és l'agricultura segons el cadastre treballat. D'un total de 486 propietaris registrats, 414 tenen terres (85,18%); de la resta no en consta propietat en terres i sí en altres elements contributius, com estables, cases o eres. Ara bé, cal tenir en compte que aquest segon grup està també lligat a la terra, sigui perquè són jornalers o per ser rendistes.

Agafant la documentació, a Alcover hi ha diferents conreus i tipus de terres per conrear. Però, com és lògic, no tots tenen la mateixa importància: cal buscar una sèrie d'indicadors per veure quins conreus tenen més importància que altres. Els dos indicadors que ens poden servir són: a) l'extensió de cada conreu, b) el percentatge de participació fiscal de cada conreu en l'agricultura del cadastre treballat.

Si agafem el primer indicador, l'ordre d'importància de conreus de major a menor és el següent: olivers, regadiu indeterminat, vinya, sembrat, mallol, garrofer, avellaner, els horts i els grup d'altres (ametllers, fruiters i noguers). Si agafem el segon indicador, l'ordre de major a menor és el següent: regadiu indeterminat, olivers, sembrat, vinya, mallol, garrofers, els horts, avellaners i el grup d'altres. Dels dos indicadors esmentats, el més convenient per donar idea de la importància de cada conreu, crec que és segon per una raó clara: un pagès s'estima més poca terra però productiva que molta terra però improductiva, i en funció del rendiment i de la productivitat de la terra, es paga una quota fiscal major o menor.

Això significa que els quatre conreus principals d'Alcover de la postguerra de la Guerra del Francès són: regadiu, olivers, sembrat i vinya.

A- Relació terra conreada-terra inculta

Segons el cadastre de 1816, la superfície rústica total del terme d'Alcover era de 2581,49 jornal del país (656Ha, 70a. 34ca) són terres conreades, fet que representa un 62,58% del total. Per tant la major part de la superfície rústica del terme d'Alcover està conreada l'any 1816.

B- Anàlisi conreu per conreu

Tenint en compte l'extensió de cada conreu en jornals del país, l'ordre d'importància dels conreus de major a menor (excepte el grup d'altres que posaré en el darrer pel fet de ser una barreja de conreus) és el següent:

1) Olivers: els olivers ocupen una superfície de 805,47 jornals del país (327ha. 42a. 22ca), que representen el 31,21% del total de la superfície rústica i

quasi el 50% de les terres conreades.

Dels oliveres, en trobem diferents categories, en concret dues. La que predomina és la més baixa, és a dir, oliveres de segona que representen el 69,32 % del total, mentre que les de primera categoria solament representen el 30,68%.

2) Vinya: de vinya, trobarem que hi ha 257,56 jornals del país (104ha, 69a. 81ca), que representen el 9,98% de la superfície rústica total i quasi el 16% de la superfície conreada.

Aquestes terres vínicoles les podem dividir en tres categories segons la seva qualitat. Si s'analitzen en detall les vinyes d'aquestes categories es pot observar que hi ha un clar predomini de les vinyes de qualitat més baixa, és a dir, entre la segona i la tercera categoria (un 42,26% i un 44,35% respectivament), sobre les vinyes de primera que solament representen un 13,39% del total.

3) Regadiu (indeterminat): d'aquest conreu, trobem que en el cadastre de 1816 n'hi ha 262,61 jornals del país (106ha, 75a, 26ca), que representen el 10,17% de la superfície rústica i el 16,25% de la conreada. Un altre tret que destaca és el seu gran grau de repartiment en totes les parts del terme municipal i amb propietats de superfície molt petita.

En aquest cas, també hi ha un prodomini de les categories respecte a les superiors: el regadiu de tercera categoria representa el 60,85% de les terres de regadiu, les de segona el 28,19% i els de primera el 10,95% restant.

4) Secà (terres de sembrat): D'aquest conreu, en l'any 1816 hi ha un total de 114,69 jornals del país (46ha, 62a, 5ca), fet que el porta a ser el quart conreu amb importància de superfície. Aquesta representa el 4,44% de la superfície rústica total i el 7,09% de les terres conreades.

Mirant el conreu per categories, es pot observar que hi ha predomini aclaparador del sembrat de segona categoria amb un 56,91%. A continuació ve el sembrat de primera que representa el 33,99% i en darrer lloc el sembrat de tercera que solament representa el 9,10%.

5) Mallol: un indicador important que representa que ens trobem en un any de postguerra és, precisament, la importància del mallol, fet que demostra que moltes vinyes en el decurs del conflicte bèl·lic s'abandonaren i que en aquest any hi ha una important arrencament de vinya vella per plantar vinya nova o es prepara el camí per fer-ho. Del total de la superfície rústica del terme d'Alcover l'any 1816, el mallol representa, amb 64,35 jornals del país (26ha, 15a, 83ca), el 2,49% i, mirant solament les terres conreades, el 3,98%.

Un mallol que és de bastant bona qualitat: el mallol de primera representa el 36,77% del total, el de segona el 43,32%, mentre que el de tercera solament representa el 19,91% restant.

6) Garrofer: és potser el conreu que més retrocedeix respecte a anys

anteriors. L'any 1816 solament en trobem 61,06 jornals del país (24ha, 82a, 19ca) de garrofers, que representen el 2,36% de la superfície rústica i el 3,77% de la conreada.

7) Avellaner: és, malgrat aquesta setena posició, el conreu que més avança i més empenya té respecte a anys anteriors. En l'any 1816 hi ha 29,47 jornals del país (11ha. 97a, 91ca) que representen l'1,14% del total rústic i l'1, 2% de la terra conreada.

En aquest conreu cal destacar un fet importantíssim: la seva implantació només es troba en una sola partida, a la Plana.

8) Els horts: si únicament utilitzem l'indicador d'extensió tenen molta poca importància perquè en tot el terme municipal alcoverenc hi trobem que l'any 1816 n'hi ha 12,80 jornals del país (5ha, 20a, 19ca), que representen 0,50% del total rústic i el 0,80% de la terra conreada. Però davant el fet que és un conreu d'alta rentabilitat, molt repartit i de consum propi, cal tenir-lo molt en compte quan s'analitza l'agricultura del moment perquè afecta moltes famílies.

9) Altres: aquest apartat comprèn un seguit de conreus molt heterogenis l'únic denominador en comú dels quals és la seva poquíssima importància. En aquest grup hi ha els ametllers, els fruiters i els noguers, amb només 7,5 jornals del país (3ha, 4a, 88ca), que representen el 0,29% de la superfície conreada.

C- Parcel·lació de terres conreades

Referent a la parcel·lació de les terres conreades a Alcover en l'any 1816, la conclusió general que s'ha de treure, mirant els conreus un per un i tenint en compte el criteri establert a l'hora de posar un límit entre la petita, mitjana i gran parcel·la, és que el que dominava eren les petites parcel·les en tots els conreus.

En aquesta constatació clara és necessari fer dos matisos importants . El primer és que la petita parcel·lació és major en els conreus de regadiu que ens els de secà. Per posar un exemple clar, el 81,42% de les terres de regadiu són més petites d'un jornal del país, percentatge que disminueix enormement quan es parla de qualsevol conreu important de secà sigui oliveres sigui vinya.

El segon matís important és que cal tenir en compte que estem parlant de parcel·lació no de propietat. El que passava a Alcover l'any 1816 és que hi havia una parcel·lació important, però que la gran majoria d'aquestes parcel·les estaven a mans d'unes poques famílies. Per tant, quan es parli de la propietat d'aquestes terres conreades s'ha de tenir en compte el fet que pocs propietaris tenien moltes parcel·les variades arreu del terme municipal d'Alcover.

TERRES INCULTES

En aquest apartat s'inclouen aquelles terres que són les improductives o d'una productivitat baixíssima. En elles hi trobem: terres ermes, garriga, roques, alzines i bosc. Per aquest fet, en aquest tipus de terres no m'hi extindré excessivament, perquè crec que, per analitzar l'agricultura alcoverenca, és més important analitzar les terres de les quals es treu més profit, és a dir, les terres conreades.

Malgrat això, val a dir que, en conjunt, les terres incultes representen el 37,42% de la superfície rústica alcoverenca de l'any 1816, cosa que, en xifres absolutes, representa 965,99 jornals del país (392ha, 67a, 40ca).

Aquestes terres principalment es troben en les partides més muntanyenques del terme. Magrat aquesta realitat, cal fer un matisació: alguns jornals els trobem en partides de zones planes que en anys anteriors estaven conreades. El motiu és clar, són terres abandonades en el decurs de la Guerra del Francès, i els propietaris de les quals han mort, han desaparegut o bé, en tornar a casa, encara no les han pogut conrear. Hi ha la hipòtesi que en aquestes terres hi puguin anar les futures vinyes que l'any 1816 encara són mallols.

Observant una mica més en detall aquest grup, ens podem adonar del fet que les terres ermes representen el 24,85% de la superfície rústica (3/4 parts de les terres inclutes), la garriga representa el 6,81%, les roques el 5,18%, les alzines el 0,31% i el bosc explotat per l'home solament el 0,27%.

Referent a la parcel·lació d'aquest grup, després d'analitzar cada tipus de terra, s'ha d'arribar a la següent conclusió: si agafem com a indicador el nombre de parcel·les es pot veure el predomini de la petita propietat (encara que inferior que en les terres conreades); ara bé, agafant com a indicador la superfície per grup de propietats, predomina la propietat mitjana, seguida de molt a prop de la propietat gran. L'explicació d'aquest fet és que hi ha poques parcel·les, però aquestes són de considerable superfície.

PROPIETARIS

Analitzant els propietaris enregistrats en el catastro de 1816 s'observa una data per damunt de les altres: predomini clar dels propietaris que tenen terres. Dels 486 propietaris enregistrats, 414 tenen terres (85,18%), la resta tenen altres propietats com cases, estables, eres... però terres. Això significa que, mirant únicament aquest indicador, la propietat rústica afecta la majoria de persones que tenen alguna propietat.

Però no ens hem d'enganyar. A l'Alcover de l'any 1816, com a la resta de localitats de la zona, existeixen grans propietaris amb grans extensions de terres

repartides per tot el terme municipal. Són pocs els que ocupen diferents parcel·les si aquestes s'agrupessin en una sola zona, serien grans superfícies, el suficientment grans com per fer una pressió a la resta de població de tipus caciquil semblant als latifundistes andalusos.

D'aquestes cal destacar alguns noms, que en el fons són els que controlen el poder municipal del moment. Són els poders "fàctics" d'Alcover de la postguerra de la Guerra del Francès i bona part del segle XIX: Bernat Andreu, Esteve Andreu, Francesc Company, Josep Figuerola, Francesc Gassol, Ignasi Guasc, Josep Paris, Jeroni Rocamora, Joan Serra i Bernadí Sans. També cal destacar que un dels grans propietaris d'Alcover de l'any 1816 era el clergat, representat per la Comunitat de Preveres d'Alcover. Per posar alguns exemples: la família de cognom Andreu són els propietaris del mas de Batistó, d'un moli de farina, de vuit cases d'Alcover (Mas de Batistó, Costeta, Sant Llorens, Raval del Carme amb corral inclòs...) i de premses d'oli; Josep Gassol era propietari del Mas de Gassol i de cases al carrer de Santa Marina, de l'Estela, de la Raval del Carme i una era al mas de Gassol entre altres; Josep Figuerola, descendent dels il·lustres Figueroles d'Alcover, en aquest any tenien el Mas de la Parellada i cases al carrer de l'Estela i a la Plaça Nova (1).

Com a conclusió que es pot extraure analitzant les dades empíriques del cadastre de 1816 en l'aspecte de propietaris: per un costat hi ha molta gent que té petites propietats, que no eren suficients per viure la seva unitat familiar, demanen que molts havien de treballar com a assalariats o parcers per als pocs grans propietaris que hi havia, que tenien grans quantitats de terra i que eren els que controlaven el poder municipal, moral i econòmic de la localitat. Per exemple, Josep Gassol, fill de Francesc Gassol, es presentà a les eleccions a diputat provincial l'any 1840 i va obtenir 25 vots (2). Per posar dos exemples els descendents dels Andreu els trobem dins de l'ajuntament, ja sigui com alcalde o com a regidor, els anys 1833, 1835, 1838, 1840, 1843... o els París els trobem als ajuntaments dels anys 1833, 1835, 1838, 1839, 1840...(3).

– Comunitat de Preveres d'Alcover: dins d'aquest apartat crec que és necessari esmentar d'una manera especial la Comunitat de Preveres d'Alcover, comunitat que tenia gran quantitat de parcel·les repartides per tot el terme.

Analitzant aquestes propietats es pot observar que la Comunitat té un total de 58,375 jornals del país que representen el 2,26% de la superfície rústica del terme. Superfície que està repartida en quinze parcel·les diferents, generalment petites però amb conreus de regadiu i horts, és a dir terres de gran productivitat i rendibilitat. Els conreus que trobem en aquestes parcel·les són: regadiu, horts i oliveres. Quant a les terres incultes, són: roques, garriges i terres ermes.

Les terres d'aquesta comunitat, segons el cadastre treballat, la majoria foren adquirides després del 1716 i la majoria són conreades mitjançant el règim de tinença de parceria.

APORTACIÓ FISCAL DE L'AGRICULTURA

Abans d'endinsar-me dins d'aquest apartat és necessari tenir molt en compte una sèrie de consideracions.

La primera és que és un aspecte de difícil anàlisi objectiva per diferents motius. És cert que, analitzant l'aportació fiscal de l'agricultura, podem deduir si aquesta és considerada com una agricultura rica o pobre segons els criteris fiscals establerts per l'Estat del moment o bé la importància que té un conreu (pagaran més els conreus que rendeixen més que els que rendeixen poc). Però també es cert que a principis del segle XIX els controls fiscals que tenia l'Estat eren bastant precaris, per la qual cosa en cada indret es pagaven quotes diferents per un mateix conreu amb un rendiment idèntic.

Una segona consideració és que no hi havia un criteri monetari homogeni en aquest any: a Alcover es podia pagar en lliures catalanes, però el mateix any en una localitat de València pagaven en lliures valencianes, que tenien una equivalència diferent i això s'ha de tenir molt en compte si es vol fer una anàlisi comparativa.

Una tercera consideració és que en el cadastre es pot constatar que un mateix conreu d'una mateixa categoria en segons quines parcel·les es pagava amb una quota diferent que en una altra parcel·la de la mateixa partida. Això solament pot significar dues coses: o bé era una errada administrativa o bé a segons quins propietaris es cobrava menys diners que als altres.

Tenint en compte aquestes consideracions, l'agricultura d'Alcover de l'any 1816 va aportar fiscalment a les arques de l'Estat una quantitat de 606 lliures catalanes, 5 diners i 7,125 sous que, tenint en compte les equivalències de l'època en pessetes, representa que globalment va aportar la quantitat de 1636,632 pessetes.

Aquesta aportació per conreus és la següent: el regadiu aporta 245 lliures catalanes, 19 diners i 8,135 sous (664,117 ptes); les oliveres aporten 165 lliures catalanes, 7 diners i 7,75 sous (446,517); el sembrat aporta 50 lliures, 12 diners i 2,25 sous (136,621 ptes); les terres ermes 5 lliures, 7 diners i 4 sous (14,475 ptes); la vinya 42 lliures, 19 diners i 11,375 sous (116,053 ptes); el mallol 42 lliures, 17 diners i 1,25 sous (115,675 ptes); els horts 15 lliures, 14 diners i 1,187 sous (42,375 ptes); la garriga 4 lliures, 10 diners i 5,5 sous (12,191 ptes); els garrofers 16 lliures, 2 diners i 9,5 sous (43,571 ptes); els avellaners 10 lliures, 10 diners i 0,187 sous (28,331 ptes); la resta de l'aportació fiscal va a càrrec de les terres de roques, alzines, noguers, ametllers, fruiters i bosc.

L'AGRICULTURA D'ALCOVER AL 1816

L'agricultura d'Alcover després de la Guerra del Francès és de secà, amb dos conreus estrella: l'oliver i la vinya, si es mira el nombre total de superfície. Però si es mira la importància que afecta la gent i la importància fiscal, cal tenir en compte, i molt, el conreu de regadiu que està molt disseminat però que té un important pes específic en l'agricultura del moment.

Quant a la vinya, en aquest any té una importància secundària respecte a altres conreus (regadiu o olivers), però hi ha un element molt important a tenir en compte: la seva projecció de futur, la seva expansió futura. Aquesta conclusió es pot deduir per la gran quantitat de mallol present. El motiu és molt clar: moltes vinyes van quedar malmeses per la guerra i, després d'ella, ja és l'hora de replantar, a més de recuperar terres abandonades, terres que en el futur seran de vinya.

Respecte a les terres de regadiu cal dir que són terres que estan repartides en el decurs del terme, centrades a les lleres dels rius Francolí i Glorieta, i al costat de fonts i mamantials naturals.

Una agricultura amb una clar predomini de les petites parcel·les, és a dir, existeix una parcel·lació molt fragmentada. Ara bé, aquesta fragmentació no vol dir que no existeixin grans propietaris, tot el contrari, hi ha grans propietaris que tenen parcel·les repartides en tot el terme que si s'ajuntessin en una sola serien com els latifundis del sud d'Espanya, els mateixos grans propietaris que són els que apareixen com els controladors de la vida municipal, social i econòmica d'Alcover del moment i de bona part de segle XIX.

RICARD CAÑELLES BATET

(1) M.DOLORS GRAU I MONNÉ *La vila d'Alcover durant el regnat d'Isabel II*, Consell Comarcal de l'Alt Camp. 1992. pag.59-62.

(2) M.DOLRS GRAU I MONNÉ *Op. cit.* pag. 131.

(3) M.DOLORS GRAU I MONNÉ *Op. cit.* pag. 133-134.